

Pragmàtica i anàlisi del discurs

per Margarida Bassols Puig

Resum

La pragmàtica, com l'anàlisi del discurs, supera l'estudi estructural de la frase i se centra en unitats superiors –actes de parla i intervencions dialògiques. A més, enfoca el seu objecte d'estudi mitjançant la consideració de la construcció del context, del coneixement de la intenció del parlant i de l'establiment dels implícits que ha de descabdellar l'oient. En aquest article projectem el concepte *d'orientació discursiva* sobre alguns enunciats argumentatius emesos pels caps de llista de les eleccions del mes de novembre de 2003 al Parlament català.

Sumari

1. Introducció
2. Aportacions de la pragmàtica
3. Pragmàtica i discurs argumentatiu
4. Conclusions
5. Bibliografia

1. Introducció

Cap als anys setanta i empesos pel salt que havia fet la teoria de l'enunciació a l'hora de diferenciar les frases i els enunciats, els enunciats i les enunciacions, un grup de teòrics mira de superar el límit de la frase i de comprendre la interpretació dels discursos, és a dir, d'unes seqüències no arbitràries d'enunciats.

De fet, la idea inicial és que, a més de les unitats lingüístiques conegudes (fonemes, morfemes, sintagmes, lexemes) pertanyents als diversos nivells de caracterització d'una llengua, es pot postular una altra unitat d'anàlisi nova, que depassaria el límit de la frase i que seria el discurs.

El discurs podia ser entès o bé com una unitat lingüística estructural superior a la frase¹, o bé com una unitat comunicativa lligada al subjecte que la produeix², o bé com el resultat d'una pràctica humana íntimament relacionada amb les ideologies socials³.

Ben aviat es perfila un principi universal, molt sovint més de tipus intuïtiu que formulable, que anomenarem *Principi de coherència*, segons el qual el discurs és una seqüència coherent de frases i qualsevol discurs és interpretat a partir del convenciment que és quelcom coherent.

També es postulen uns certs elements lingüístics com a marcadors d'aquesta coherència, com indicadors que col·laboren a cohesionar-lo. Es parla de pronoms, descripcions definides i sintagmes nominals anafòrics discursius; d'el·lipsis; de connectors pragmàtics i de temps verbals.

I pel que fa a l'estructura, es parla de la macroestructura i la microestructura, segons Van Dijk, del discurs, fent referència a la semàntica i la sintaxi que vehicula. I s'assenyala,

¹ Idea seguida pels estudis anglosaxons dels anys 50 i 60 que cercaven una "gramàtica del discurs" i que estudiaven fenòmens com la cohesió, l'argumentació, la narrativitat i les estructures dels textos diversos.

² Idea seguida pels lingüistes francesos, sobretot dels anys 80 i 90, que s'occuraven les petges de Benveniste i que estudiaven la modalització, la transparència i l'ordre dels elements en els enunciats.

³ Idea seguida per Foucault, Fairclough i els estudiosos de l'Anàlisi Crítica del llenguatge, que focalitzen els aprenents no privilegiats en societats subdesenvolupades i desenvolupades, els processos d'alfabetització, els usos lingüístics dels immigrants, les pressuposicions socials, els prejudicis i les insinceritats.

sobretot des de l'Escola de Ginebra, un conjunt de marques lingüístiques que col·laboren a bastir-la:

D'una banda, els marcadors de funcions il·locutives, és a dir, els verbs performatius, les marques de llenguatge indirecte o les dislocacions sintàctiques. D'una altra, els marcadors de funcions interactives, com els que estructuraven la conversa i els canvis de torn de parla. I d'una altra, els connectors.

De totes maneres, la qüestió més discutida i més discutible va ser, i és, la de la delimitació de les unitats constitutives del discurs. Es podien escollir les frases gramaticals, o els enunciats, és a dir, les frases en ús. Però també, en la dècada dels 90, i a partir dels estudis de la conversa, duts a terme per l'Escola de Ginebra, es defensa que la unitat constitutiva del discurs pot ser perfectament l'acte de parla –és a dir l'enunciació d'una frase gramatical completa (Reboul & Moeschler 1998,29). A aquesta idea se sumen, per exemple, els estudis de Ducrot.

2. Aportacions de la pragmàtica⁴

És evident que l'anàlisi del discurs té una finalitat molt propera a la de la pragmàtica, perquè el discurs no deixa de ser, doncs, una seqüència de frases en funcionament, és a dir d'enunciats. Però mentre que els analistes del discurs expliquen la interpretació dels elements sense sortir del llenguatge, la pragmàtica recorre a altres àmbits de l'activitat humana (creences, sentiments, sabers, intencions...). Tan sols així pot explicar com s'interpreten els enunciats i com s'arriba a aconseguir que aquesta interpretació es faci amb èxit. Només amb consideracions de tipus pragmàtic superem la pregunta "què significa aquest enunciat?" i responem "per què s'ha produït aquest enunciat?".

Ms: Vagi una mica de pressa a convèncer el PSOE perquè tenim pressa tots plegats per fer tot això⁵.

Mr: Vostè llegeix els diaris?⁶

Per saber la raó per la qual Mr enuncia la pregunta, cal tenir en compte moltes consideracions de tipus pragmàtic, per exemple, el grau de pertinència que té la qüestió: molt alt tractant-se d'un debat polític. Mentre que l'anàlisi del discurs sols podrà dir que és una resposta a l'observació de Ms o podrà explicitar quina mena de frases hi ha en cada intervenció, la pragmàtica explicarà quina mena de resposta és, a partir de la formulació d'un o més implícits. Per exemple, "si llegís els diaris sabria que ja ho he fet moltes vegades", o "com que n'estic segur que llegeix els diaris crec que vostè sap perfectament que ja ho he fet, per tant, la seva observació és innecessària". Amb l'enfocament pragmàtic el lingüista arriba a esbrinar quina és la intenció que té Mr a l'hora d'escollir "Vostè llegeix els diaris?", i per què ha seleccionat aquest enunciat i no un altre.

L'objecte de la pragmàtica és "l'ús i els usuaris del llenguatge" (Haberland & Mey 2002, 1673), i l'ús del llenguatge –entès com a capacitat i activitat humana universal- necessita elements no lingüístics per ser interpretat, perquè se serveix de processos inferencials i necessita coneixements generals del món. "L'estudi de l'ús del llenguatge ha d'explicar com s'aconsegueix que les frases usades siguin interpretades pels interlocutors amb èxit" (Reboul & Moeschler 1998, 35).

Què té de nou la teoria pragmàtica? Quins elements nous hi entren en joc? Com a base fonamental se sustenta en l'estratègia de l'interpret, que atribueix als altres parlants racionalitat, desitjos i estats mentals, i que s'orienta a la predicció del seu comportament –sobretot interpretatiu. A més, la teoria pragmàtica té tres conceptes centrals: context, intenció i implícit.

⁴ Entesa més com una manera de mirar la lingüística que no pas com una subdisciplina seva.

⁵ Es refereix a la reforma de l'Estatut d'Autonomia català.

⁶ Els exemples d'aquest article estan extrets del debat televisiu que va tenir lloc entre els candidats a la presidència de la Generalitat de Catalunya al novembre de 2003. L'espectre polític estava format de dreta a esquerra pel Partit Popular (amb Josep Piqué), Convergència i Unió (amb Artur Mas), Partit dels Socialistes de Catalunya (amb Pasqual Maragall), Esquerra Republicana (amb Josep Lluís Carod-Rovira) i Iniciativa per Catalunya/els Verds (amb Joan Saura). Les abreviatures usades seran: Mr (Maragall), Ms (Mas) i C (Carod), ja que ens hem centrat en aquests tres polítics.

Evidentment no són pas conceptes que no hagin estat usats abans per altres aproximacions al llenguatge, concretament el context té un paper rellevant en l'antropologia cultural, derivat de la idea de "context de situació" de Malinowski (1949), és a dir, de les condicions generals en les quals es parla una llengua. Per a l'antropòleg, expressió i situació ja eren indestruïbles. L'anàlisi del discurs recupera aquest concepte i en fa un dels seus eixos. D'altra banda, la intenció i els implícits tenen un paper fonamental en la teoria dels Actes de Parla i en les formulacions del Principi de Cooperació de Grice. Però tots aquests termes no tenen pas el mateix significat en els diversos paradigmes teòrics.

Pel que fa al context, mentre que el de l'anàlisi del discurs és quelcom exterior als parlants i estàtic, que emmarca l'activitat comunicativa, ve a ser el lloc i el moment en què aquesta té lloc; en la pragmàtica és quelcom personal i dinàmic. Per a Sperber & Wilson (1980), per exemple, no és donat d'entrada, el construeixen els interlocutors enunciat rere enunciat. És un conjunt de premisses que fa referència al coneixement sobre el món, a un conjunt de dades perceptives dels interlocutors i a un seguit d'informacions extretes de la interpretació dels enunciats precedents en cada moment. Teoria del coneixement i lingüística s'hi interrelacionen.

Pel que fa a la intenció, la pragmàtica defensa que el reconeixement de la intenció del parlant condiona l'èxit de la interpretació global de l'enunciat. "L'interlocutor arriba a una interpretació satisfactòria de l'enunciat, si aconsegueix recuperar el contingut que el locutor tenia la intenció de comunicar-li amb el seu enunciat" (Reboul & Moeschler 1998, 47).

Si, per a Searle, aquesta intenció s'expressa mitjançant unes convencions lingüístiques, que són l'eix fonamental, i la intenció passa a ser quelcom anecdòtic; per a Grice, el significat i la intenció mai són quelcom explícit i transparent, i només es poden recuperar gràcies als implícits.

La teoria pragmàtica de la pertinència d'Sperber i Wilson fa un pas més, i descomparteix la intenció informativa –que és que el parlant vol manifestar un seguit d'assumpcions- i la intenció comunicativa –que és que vol comunicar també la seva intenció en fer-ho.

És evident que per arribar a interpretar aquestes dues intencions, el receptor es veu abocat a treballar amb els sabers implícits de què parlava Grice. Ja som, doncs, en un tercer concepte important, el que engloba tot allò inferit pels interlocutors a partir d'allò dit. En realitat, es tracta d'un saber compartit per tots dos i que saben que ho és.

3. Pragmàtica i discurs argumentatiu

Entre les maneres diferents que té de materialitzar-se l'activitat discursiva, l'argumentació és una de les que ha centrat més l'interès dels estudiosos, pel fet que és omnipresent en l'activitat comunicativa i perquè domina el discurs polític, jurídic i publicitari.

Des de la teoria dels Actes de parla (Searle 1970), podem asseverar que l'acte argumentatiu és un acte il·locutiú que va aparellat a l'acte perlocutiú *convèncer*, acte que té com a finalitat l'acceptació per part dels interlocutors d'un seguit d'idees –els arguments- que comporten la demostració d'una conclusió.

Van Eemeren (1984, 43-45) caracteritza l'acte il·locutiú *convèncer* d'aquesta manera:

Contingut proposicional, el conjunt de proposicions expressades.

Condició essencial, el fet de dir que aquest conjunt de proposicions serveix com un intent del parlant per justificar una opinió O davant de l'oient.

Condicions preparatòries, el parlant creu a) que l'oient no acceptarà d'entrada l'opinió O expressada, b) que l'oient acceptarà el conjunt de proposicions emeses, c) que l'oient acceptarà la constel·lació de proposicions com una justificació de O.

Condicions de sinceritat, el parlant creu que a) O és acceptable, b) les proposicions expressades en els enunciats són acceptables, c) aquestes proposicions constitueixen una justificació acceptable de O.

Dit amb unes altres paraules: el parlant, que sap que té una opinió O que no és acceptada d'entrada per l'interlocutor, usa un seguit de proposicions que considera acceptables i que creu que són una bona justificació de O, perquè aquest modifiqui la seva opinió inicial.

A l'hora de pensar una estratègia per convèncer l'interlocutor, mitjançant la relació entre un o més arguments i una conclusió, té un lloc molt important la definició de *orientació discursiva*. L'orientació discursiva seria el moviment discursiu que volem donar al conjunt coherent d'actes de parla emesos i que volem induir en el nostre receptor. Mentre construïm el discurs li imposem un procediment precís d'interpretació, li oferim instruccions sobre la manera com ha d'atribuir significació a la nostra enunciació. Guïem qui ens escolta pel camí interpretatiu que el durà a entendre el que diem i la intenció amb la qual ho diem. I ho fem plantejant-nos una estratègia, aplicant un esforç a la selecció dels mots i al moviment discursiu, amb vista a aconseguir unes finalitats comunicatives concretes. Si apliquem aquest concepte als discursos argumentatius, podem destriar-ne tres *orientacions argumentatives* fonamentals: la concessiva, la consecutiva i la conclusiva.

a) *L'orientació concessiva*, que treballa amb dos actes de parla o dues intervencions⁷. Un que argumenta a favor d'una conclusió *r* implícita, i un altre que ho fa a favor d'una conclusió $-r$ i que, per tant, qüestiona precisament la pertinència argumentativa del primer acte. A l'hora de sumar les forces oposades dels dos actes el resultat implica $-r$.

Encara que vinguis, no el veuràs

1 2

Tu vindràs > el veuràs (conclusió *r* implícita)

No el veuràs ($-r$)

2 posa en evidència que el primer acte no és pertinent argumentativament parlant, perquè la seva conclusió implícita no és acceptable. Dit d'una altra manera, "no serveix de res que vinguis si el que vols és veure'l"⁸.

En el corpus analitzat trobem aquests exemples d'orientació concessiva entre actes de parla:

- (2) C- És cert que hem pujat més que la mitjana europea (conclusió implícita: hem pujat més que la mitjana espanyola) *però* hem pujat menys que la mitjana espanyola
- (3) Mr- 23 anys de govern donen per molt (concl. impl.: els darrers anys han donat per molt), *però* els darrers anys no han donat de si.
- (4) C- No s'ha aconseguit el millor finançament (concl. impl: no s'ha aconseguit gairebé res), *en canvi*, sí que hem aconseguit ofensives directes.
- (5) Ms- Tenia tot el dret de dir-me que no volia pactar amb mi (concl. impl.: no creia que es pogués pactar amb mi), *però* en el fons li interessava que haguéssim de pactar amb el PP.
- (6) C- Nosaltres no podíem assumir la responsabilitat de totes les coses que havia fet vostè (concl. impl.: era fàcil assumir-les totes perquè eren bones), *no* només de les bones, *sinó* de les dolentes.
- (7) Ms- No sempre l'entenc (concl. impl: noestic informat del que diu), *però* vaja procuro estar informat.
- (8) C- La volem més plena (la sobirania) (concl. impl: la sobirania pot ser plena), *però* de moment és compartida.
- (9) Ms- Ja li he dit que tenia tot el dret (concl. impl.: encara que en tenia el dret no havia de dir que no), Ø⁹ *simplement* subratllo que va dir que no.

⁷ Entendrem per intervenció, segons l'anàlisi conversacional, la unitat màxima monològica, cada torn de parla d'un diàleg. Cada intervenció podrà incloure un o més actes de parla.

⁸ Els connectors associats a aquest moviment són: encara que, però, per bé que, malgrat que, per molt que...

⁹ Aquest símbol indica que el connector *però* s'ha elidit, només hi apareix el modificador. O, com en el cas següent, ni el modificador.

(10) C- No ho diu vostè (concl. Impl.: vostè com a cap de llista marca la pauta del que diu la seva coalició), Ø ho diu el senyor Duran Lleida, que va a la seva llista.

I aquests entre intervencions:

(11) Ms- Vostès no van complir les resolucions que obligaven a fer públiques les balances fiscals (concl. impl.: vostès mantenen la seva posició del passat sobre les balances fiscals).

Mr- Però vostè està d'acord que es faci ara?

(12) Ms- La volem més plena (la sobirania), però en aquest moment és compartida (concl. implícita: la sobirania és un tema cabdal per a la gent)

Mr- Aquesta discussió sobre la sobirania *no* és el que interessa més a la gent, per descomptat.

b) *L'orientació consecutiva*, que té només dos actes de parla o intervencions. Un és un argument a favor de *r* i l'altre és precisament la conclusió argumentativa *r*. La conclusió, doncs, motiva l'argument només pel fet de ser enunciativa.

No vols venir, doncs no vinguis.

1 2

1 serveix d'argument de 2. "Com que no vols venir, no ho facis".

En el corpus s'han trobat aquests casos d'orientació consecutiva:

(13) Mr- Ho he dit als ciutadans (concl.) *perquè* ells ho veuen (arg.).

(14) Mr- *Si* crees un enemic i no el vences (arg.), doncs aleshores la situació és la pitjor de totes (concl.).

(15) C- Hem estat un partit responsable, amb una actitud positiva i constructiva (arg.), *per això* ens vam abstenir en el debat d'investidura de Jordi Pujol, en un gest de responsabilitat (concl.).

(16) Mr- *Si* hi hagués la possibilitat que quedés bloquejat el canvi (arg.), Catalunya estaria davant d'un problema seriós (concl.).

(17) Ms- Li recordo amb el to més amical possible (concl.) *perquè* no em vull barallar amb vostè (arg.), ni molt menys.

(18) Ms- A vostè li interessava que haguéssim de tenir acords amb el Partit Popular (concl.) *perquè* vostè tenia l'expectativa de guanyar uns quants vots (arg.).

(19) Mr- *Si* vostès no aproven l'Estatut (arg.), també l'aprovarem (concl.).

(20) Mr- Acabi, acabi (concl.), *perquè* no està dient res de nou (arg.).

(21) Ms- Crec que podem fer coses junts (arg.) i, *per tant*, jo protegiré la relació que tenim (concl.).

(22) C- Estigui tranquil (concl.) *que* el senyor Mas ja li acaba de dir que el seu Estatut no està per la sobirania (arg.).

c) *L'orientació conclusiva*, que opera amb tres constituents, en lloc de dos. Un a favor de la conclusió *r* implícita, un altre a favor de *-r*, i un tercer, que actua com a conclusió, que s'orienta cap a *-r*.

L'home del temps va dir que plouria, però ella no se'l va creure.

1

2

De totes maneres, no es va mullar.

3

1 ens orienta cap a la conclusió implícita "es mullarà", mentre que 2 ho fa cap a "no es mullarà". El tercer acte, però, va en la mateixa direcció que 2: finalment, no es va mullar¹⁰.

Les orientacions conclusives no són pas les més habituals en el nostre corpus, potser perquè treballen amb tres actes de parla, cosa que les fa molt complexes i, per tant, més difícils d'interpretar. Però, malgrat tot, en podem destacar les següents:

(23) C- Nosaltres no podíem assumir la responsabilitat de totes les coses que havia fet vostè (*concl.: no ens quedàvem les bones*). No només de les bones, sinó de les dolentes (*arg.2: no ens quedàvem les bones*). Les dolentes se les queden vostès (*arg. 1 de la conclusió implícita: ens quedem les bones*).

(24) Ms- Tenia tot el dret a fer-ho (dir que no) (*arg. 1 de la conclusió implícita: pel bé del país*), però en el fons ja li interessava que haguéssim de mantenir acords amb el Partit Popular (*arg. 2: pel bé del seu partit*), perquè d'aquesta manera, probablement, vostè tenia l'expectativa, no pensant en el país sinó pensant en Esquerra, molt legítimament, de guanyar uns quants vots (*concl: pel bé del seu partit*).

(25) Mr- És que, si vostès no l'aproven (l'Estatut) (*arg. 1 de la conclusió implícita: no s'aprovarà l'Estatut*), també l'aprovaré (*arg. 2: s'aprovarà l'Estatut*), i l'aprovaré per gran majoria (*concl.: s'aprovarà l'Estatut*).

(26) Ms- No sempre l'entenc (*concl.: és difícil seguir-lo*), perquè de tant en tant el dilluns diu una cosa, el dimarts en diu una altra, el dimecres una altra, el dijous una altra (*argument 1 de la concl. impl.: vostè canvia sovint d'opinió i és difícil seguir-lo*), però vaja jo procuro estar informat (*arg.1: jo aconseguixo seguir-lo*).

(27) Mr- Això que vostè reclama, vostès no hi creuen quan governen (*concl: no creuen en les autonomies*). Miri que era fàcil durant els anys que vostès van governar perquè tenien les resolucions aprovades en aquest sentit (*arg.1 de la concl. impl.: podien haver demostrat que hi creien*). Per què no ho van fer? Per la mateixa raó que el senyor Rato, perquè no volen conflictes entre les autonomies (*arg.2.: no hi creuen*).

(28) Ms- Amb vostès ens va costar déu i ajuda treure el 15% de l'IRPF (*Arg. 1 cap a una conclusió implícita: en el passat no volien el millor finançament*). ¿I ara vostè diu que no tenim el millor sistema de finançament, quan tenim el 33% de l'IRPF, el 35% de l'IVA, el 40% dels impostos especials i el 100% d'altres impostos? (*Arg.2: ara han canviat d'opinió*) Escolti, molt millor del que teníem quan negociàvem amb vostès. Per tant, home, una mica d'objectivitat en la informació (*Conclusió: vostès canvien d'opinió*).

A més de tenir en compte les orientacions argumentatives, també pot ser interessant destacar que en cada una de les intervencions que construeixen els parlants en un diàleg, sigui o no argumentatiu, hi poden incloure diversos actes de parla, dels quals un actuarà sempre de director (AD) i d'altres, que són optatius, faran de subordinats (AS). Així, "Vine, ens ho passarem bé" té dos actes, dels quals "vine" seria el directiu i "ens ho passarem bé" el subordinat. En el corpus s'han trobat aquests exemples, amb un directiu i dos subordinats.

¹⁰ Els connectors d'aquest moviment són: de totes maneres, en el fons, ras i curt, en definitiva... Però sovint també estan elidits.

(29) Amb vostès ens va costar déu i ajuda treure el 15 % de l'IRPF.

AD

És com si els hi haguéssim arrencat un queixal en aquell moment, quan

AS1

vostès governaven, no?

AS2

(30) Estigui tranquil que el senyor Mas ja li acaba de dir que el seu

AD

AS1

Estatut no està per la sobirania, tots contents i tots pel camí de sempre.

AS2

Els subordinats acomboien la força il·locutiva del directiu, l'arrodoneix, la complementen. En la llengua parlada se n'utilitzen força. Però, en els discursos d'un debat polític, encara que pugui semblar estrany, no es donen gaire, perquè l'orador disposa de poc temps i eleva molt la densitat informativa de la seva intervenció.

4. Conclusió

Fins aquí, doncs, una aproximació ràpida a la complexitat del discurs i a un seguit de conceptes, extrets de la teoria pragmàtica i de la teoria de l'argumentació, que el poden fer més entenedor. S'ha pogut comprovar que l'orientació concessiva és la més habitual en el discurs polític analitzat, seguida de la consecutiva. La conclusiva, en canvi, no s'hi dona tant, si no és en els trossos monologats, aquells que els polítics porten més preparats –en els primers minuts i en els minuts finals. Les marques pragmàtiques que serveixen per indicar aquestes orientacions són poc variades i, de vegades, fins i tot estan elidides. L'anàlisi comparativa de les orientacions argumentatives dels diversos polítics analitzats ens podria haver aclarit molt la raó del seu grau més o menys alt d'eficàcia.

5. Bibliografia

ANSCOMBRE, J. C. i DUCROT, O. *L'argumentation dans la langue*. Brussel·les: Madarga, 1983. Traducció al castellà a Gredos, 1994.

BASSOLS, M. *Les claus de la pragmàtica*. Vic: EUMO, 2001.

DUCROT, O. *Les échelles argumentatives*. París: Ed. Minuit, 1984.

GRICE, H. P. "Logic and conversation". A COLE, P. & MORGAN, J. (eds): *Syntax and Semantics. Vol. 3. Speech Acts*. Nova York: Academic Press, 1975. P.41-58.

GRICE, H. P. "Further notes on logic and conversation". A COLE, P. (ed.): *Syntax and semantics, Vol. 9. Pragmatics*. Nova York: Academic Press, 1978. P.113-128.

HABERLAND, H. & MEY, J. L. "Linguistics and pragmatics, 25 years after". *Journal of Pragmatics*. [Amsterdam] (2002), vol. 34, n. 12, p.1671-1682.

MALINOWSKI, W. "El problema del significado en las lenguas primitivas". A OGDEN, C. K. i RICHARDS, I. A. *El significado del significado*. Buenos Aires: Paidós, 1954. Traducció castellana de *The meaning of meaning*, Londres: Routledge and Kegan Paul, 1949.

MOESCHLER, J. *Dire et contredire: pragmatique de la negation et acte de réfutation dans la conversation*. Franckfort: Peter Lang, 1982.

MOESCHLER, J. *Argumentation et conversation. Éléments pour une analyse pragmatique du discours*. París: Hatier-Credif, 1985.

MOESCHLER, J. *Modélisation du dialogue: représentation de l'inference argumentative*. París: Hermes, 1989.

MOESCHLER, J. (ed.) *Argumentation, relevance and discourse*. Dordrecht: Kluwer, 1989.

REBOUL, A. & MOESCHLER, J. *Pragmatique du discours*. París: Armand Colin, 1998.

SEARLE J. F. *Speech Acts. An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970. Ed. Castellana, Càtedra, 1980.

SPERBER, D. & WILSON, D. *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell, 1986. 2a ed., 1995.

van EEMEREN, F. H. *Speech Acts in Argumentative Discussions*. Dordrecht: Foris Publication, 1984.

van EEMEREN, F. H. *Fundamentals of argumentation theory: a handbook of historical backgrounds*. Mahwah: Earlbaum, 1996.

van EEMEREN, F. H. *Crucial concepts in argumentation theory*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001.

van EEMEREN, F. H. i GROOTENDORST *Argumentation, communication and fallacies: a pragma-dialectal perspective*. Hillsdale: Lawrence Earlbaum, 1992.

Margarida Bassols i Puig

Universitat Autònoma de Barcelona

margarida.bassols@uab.es